

MACIEJ ZDANEK (Kraków)

Fragment akt kapituły prowincjalnej dominikanów polskich z 1338 roku

„Niezmiernie szczupłe są źródła do dziejów zakonu dominikańskiego w pierwszych wiekach istnienia jego w Polsce, zwłaszcza za wiek XIV-ty” – pisał ks. Jan Fijałek we wstępie do edycji formularza akt polskiej prowincji dominikańskiej, zbioru pism ekspediowanych przez prowincjałów polskich w XIV i na początku XV w., zebranego w postaci podręcznej pomocy kancelaryjnej za prowincjalatu Jana Biskupca (1411-1417)¹.

Okazuje się, że nie tylko jest tych źródeł niewiele, ale też, że część z nich pozostaje ciągle niewydana i przez to nie funkcjonuje w dyskusji naukowej, część zaś została wydana lub omówiona w sposób niewłaściwy lub niekompletny, co przyczyniło się do zniekształcenia rekonstruowanej w pracach historycznych rzeczywistości dziejowej. Na nową krytyczną edycję oczekuje czternastowieczny *Żywot św. Jacka*². Ostatnie badania pozwalają przesunąć powstanie dzieła na lata siedemdziesiąte XIV w. i rzucają nowe światło na jego genezę, warsztat pisarski autora, lektora Stanisława, oraz na wymiar ideowy utworu³. Opracowanie krótkiego mandatu prowincjała Macieja z Krakowa, przynoszące zaskakujące dane o bardzo wczesnej recepcji tomizmu w prowincji polskiej, przedstawił Tomasz Gałuszka OP⁴. Wstępne analizy *Tractatus*

¹ Zbiór formuł Zakonu Dominikańskiego prowincji polskiej 1338-1411, wyd. J. Woroniecki, J. Fijałek, Archiwum Komisji Historycznej, t. XII, cz. 2, Kraków 1938, s. 240.

² H. Fros SJ, O nowe wydanie *De vita et miraculis Sancti Iacchonis* – głos w dyskusji, w: *Dominikanie w środkowej Europie w XIII-XV wieku. Aktywność duszpasterska i kultura intelektualna*, Poznań 2002 (Studia nad historią dominikanów w Polsce 3), s. 61-64. Z wykorzystaniem wszystkich przekazów przygotowano nowe tłumaczenie z popularnym komentarzem, zob. Lektor Stanisław z Krakowa, *Życie i cuda świętego Jacka z Zakonu Braci Kaznodziejów*, tłum. T. Gałuszka OP, opr. M. Zdanek, w: *Święty Jacek Odrowąż. Studia i źródła* (Studia [i źródła] Dominikańskiego Instytutu Historycznego w Krakowie 2), Kraków 2007, s. 101-155.

³ Z nowszych studiów zob. M. Zdanek, Stanisław, w: *Polski słownik biograficzny* (dalej cyt.: PSB), t. XLII (2003), s. 7-9; J. A. Spież OP, *Święty Jacek we Fryzaku*, w: *Polonia Minor medii aevi*, Kraków-Krosno 2003, s. 561-576; T. Gałuszka OP, *Nota do artykułu Raymonda J. Loenertza, w: Święty Jacek Odrowąż. Studia i źródła* (jak w przyp. 2), s. 69-77; M. Zdanek, T. Gałuszka, „Krakowskie” bulle rekomendacyjne Grzegorza IX a początki dominikanów polskich, *Studia Źródłoznawcze* 46, 2006, s. 49-65; M. Zdanek, *Figury i wątki biblijne w Przedmowie do Żywota świętego Jacka. Ze studiów nad treściami ideowymi dzieła lektora Stanisława*, w: *Święty Jacek i dziedzictwo dominikańskie*, Opole 2008, s. 163-175; tenże, *Figury biblijne w literackim wizerunku świętego Jacka w świetle jego najstarszej hagiografii*, *Przegląd Tomistyczny* 14, 2008, s. 29-60.

⁴ T. Gałuszka OP, W przededniu powstania *Studium Generale*. Nowe badania nad

contra beghardos Henryka Harrera (a nie Havrera, jak dotąd przyjmowano), prowadzone w ramach wspólnego projektu o. Gałuszki i Pawła Krasa, stawiają znak zapytania nad całością naszej dotychczasowej wiedzy o tym dziele i jego autorze⁵. Nowej edycji wymagają podane niegdyś do druku przez Pawła Kielara OP fragmenty akt kapituły prowincjalnej (datowane przezeń 1336 – 1337/1338); pracuje nad nią Krzysztof Kaczmarek⁶. Znany w literaturze, lecz niewydany i źle odczytywany, jest dokument prowincjała Stanisława z Krakowa (z lat po 1344, a przed 1356 r.), niedatowany i fragmentarycznie zachowany w zepsutym transumpcie generała Tomasza de Firmo z 1401 r., widymowanym przez prowincjała Ludolfa w 1517 r. Zawiera on dane o nieznannej dotąd kapitule prowincjalnej z połowy XIV w., na której przeprowadzono rozgraniczenie okręgów kwestarskich między konwentami dominikanów w Toruniu i Brześciu Kujawskim⁷. Należy również zwrócić uwagę na niewydane fragmenty dokumentów, kryjące się w poddominikańskich kodeksach Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu⁸. Nie doczekało się realizacji zapowiadane niegdyś przez Jerzego Bartłomieja Korolca przebadanie tej księżnicy w celu nakreślenia intelektualnego obrazu wrocławskiego konwentu Braci Kaznodziejów, z perspektywami na całościowe rozpoznanie kultury dominikanów polskich w średniowieczu⁹. Powoli toczą się prace nad nowoczesnym katalogiem rękopisów Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu; ostatnio opracowanie poddominikańskich rękopisów o sygnaturze I F rozpoczął Ryszard Tatarzyński. Warto byłoby zająć się zapoznanym trzynastowiecznym kodeksem, zawierającym konstytucje i fragmenty akt kapituł generalnych od 1228 r. Rękopis ten liczy zaledwie 19 foliowanych kart pergaminowych i dołożoną jedną kartę z dawnego nekrologu, dość nieszczęśliwie przyciętych ze szkodą dla marginaliów, we współczesnej oprawie skórzanej. W pierwszej połowie XIV w. był stale w użyciu, jak tego dowodzą razyry i bardzo liczne nanoszone na tekst główny uaktualniające glosy z tego czasu¹⁰.

czternastowiecznym zachowanym księgozbiorem dominikanów krakowskich, Przegląd Tomistyczny 16, 2010 (w druku).

⁵ P. K i e l a r OP, Traktat przeciw beghardom Henryka Havrer, *Studia Theologica Varsoviensia* 8, 1970, s. 231-252.

⁶ T e n ż e, Organizacja szkolnictwa dominikańskiego w XIV w., *Studia Philosophiae Christianae* 5, 1969, s. 304-318. Konieczna będzie weryfikacja tez postawionych w dyskusji na temat chronologii i interpretacji tego przekazu, zob. K. K a c z m a r e k, *Szkoły i studia polskich dominikanów w okresie średniowiecza*, Poznań 2005, s. 113-116, 220-222, oraz rec. z tej pracy: M. Z d a n e k, *Szkolnictwo dominikanów polskich w średniowieczu*, *Roczniki Historyczne* 72, 2006, s. 168-169.

⁷ Toruń, Archiwum Państwowe, Klasztor OO. Dominikanów, A nr 23. Zob. M. Z d a n e k, Stanisław z Krakowa, w: PSB XLII (2003), s. 43. Przeoczenie złożonej struktury dokumentu zwiodło R. K u b i c k i e g o, Działalność dominikanów kontraty pruskiej na pograniczu polsko-krzyżackim – okręg klasztorny konwentu w Toruniu w XV w., w: *Pogranicze polsko-pruskie i krzyżackie (II)*, Włocławek-Brodnica 2007, s. 381 (tu omówienie treści i dywagacje na temat chronologii oraz ekscerpt w przyp. 40).

⁸ Przykładowo: Biblioteka Uniwersytetu Wrocławskiego, sygn. I Q 125 (list Rajmunda z Kapui do prowincjała Andrzeja z 1 II 1396 r.). Por. P. K i e l a r, *Studia nad kulturą szkolną i intelektualną dominikanów prowincji polskiej w średniowieczu*, w: *Studia nad historią dominikanów w Polsce 1222-1972*, t. I, Warszawa 1975, s. 365.

⁹ J. B. K o r o l e c, Wstęp do badań nad życiem umysłowym dominikanów wrocławskich w średniowieczu, *Materiały do Historii Filozofii Średniowiecznej w Polsce* 8 (19), 1974, s. 126-159.

¹⁰ Kraków, Archiwum Dominikanów Prowincji Polskiej, rkps XIII 21.

Wreszcie zbyt słabo zanalizowany pozostaje wspomniany na początku Zbiór formuł. Z powodzeniem wykorzystywano go do rozpoznania szkolnictwa dominikańskiego w Polsce, zwłaszcza w badaniach prozopograficznych nad kadrami nauczającą. Ostatnio Jerzy Kłoczowski intensywnie eksplorował ten materiał, rozpoznając ważny problem funkcjonowania okręgów jałmużniczo-kaznodziejskich, tzw. terminów, oraz zaplecza społeczno-gospodarczego konwentów¹¹. Nowe odczytanie wielu niedatowanych pism formularzowych pozwoliłoby ustalić fakt procedowania kilku nieznanych dotąd kapituł prowincjalnych i wypełnić przepastną lukę w ich chronologii, obejmującą okres 1327-1370 (z jedną znaną kapitułą w 1344 r.), nie mówiąc już o znikomych informacjach o postanowieniach kapituł dla znacznie dłuższego okresu¹².

Wśród źródeł, które należy udostępnić, jest też zapoznany fragment czternastowiecznego protokołu kapituły prowincjalnej, przechowywany w Archiwum Państwowym we Wrocławiu (w zespole „Archiwum ogólnego”, co utrudnia określenie wcześniejszych losów zabytku). Jest to pergaminowa karta, przycięta od góry i po obu marginesach, o wymiarach 273 x 192 mm, pisana po łacinie jedną ręką, brązowym atramentem, równą, dość staranną kursywą gotycką¹³. Widniejące u dołu dwie noty z odniesieniem do początku Ewangelii według św. Jana i wskazaniem na wykład Listów apostoelskich, pisane na odwróconej karcie, dowodzą, iż karta ta była wtórnie wykorzystana w kodeksie. Mimo drobnych ciemnych plamek i zabrudzeń, zwłaszcza w środkowej i dolnej partii karty, oraz śladów zagięcia lewego rogu, tekst jest czytelny, z wyjątkiem wyrazów lub pojedynczych liter obciętych na krańcach. Źródło było znane badaczom niemieckim w XIX w. Wykorzystał je Hermann Grotefend, datując na połowę XIV w., ale nie podając stosownej sygnatury z archiwum wrocławskiego¹⁴. Po wojnie omawiany tekst zaginął. Na zapytanie Kazimierza Jasińskiego dyrekcja Archiwum w 1973 r. odpowiedziała, że przekaz nie zachował się, w związku z czym w dyskusji z tezami Grotefenda badacz ten nie mógł zweryfikować ani datacji, ani

¹¹ J. K ł o c z o w s k i, Klosterkreise in der polnischen Dominikanerprovinz im Mittelalter, w: *Vita Religiosa im Mittelalter. Festschrift für Kaspar Elm zum 70. Geburtstag*, Berlin 1999, s. 532-542; t e n ż e, Przyczynek do problemu zaplecza społecznego klasztoru dominikańskiego w Polsce średniowiecznej, w: *Aetas media, aetas moderna. Studia ofiarowane profesorowi Henrykowi Samsonowiczowi w siedemdziesiąt rocznicę urodzin*, Warszawa 2000, s. 467-473; t e n ż e, Dominikanie prowincji polskiej w wiekach średnich i ich okręgi klasztorne, w: *Kościół – kultura – społeczeństwo. Studia z dziejów średniowiecza i czasów nowożytnych*, Warszawa 2000, s. 52-62; t e n ż e, Problem mendykantów i kaznodziejstwa w Polsce średniowiecznej, w: *Ludzie, Kościół, wierzenia. Studia z dziejów kultury i społeczeństwa Europy Środkowej (średniowiecze – wczesna epoka nowożytna)*, Warszawa 2001, s. 145-149; t e n ż e, Okręgi klasztorne w polskiej prowincji dominikańskiej w średniowieczu, w: *tegoż, Polska prowincja dominikańska w średniowieczu i Rzeczypospolitej Obojga (Wielu) Narodów*, Poznań 2008 (*Studia nad historią dominikanów w Polsce* 5), s. 179-186; t e n ż e, Zaplecze społeczne polskich dominikanów, ich pozycja w Kościele, państwie i społeczeństwie, tamże, s. 218-230.

¹² *Acta capitulorum provinciae Poloniae Ordinis Praedicatorum*, t. I, wyd. R. F. Madura, Roma 1972, s. XXV, 12-19.

¹³ Wrocław, Archiwum Państwowe, rep. 1a, nr 61g; zob. Katalog dokumentów przechowywanych w archiwach państwowych Dolnego Śląska, t. VII: 1392-1400, opr. R. Stelmach, Wrocław 1993, nr 657. Za podobiznę tego tekstu dziękuję bardzo Panu dr. hab. Krzysztofowi Kaczmarkowi.

¹⁴ H. G r o t e f e n d, Stammtafeln der schlesischen Fürsten bis zum Jahre 1740, Breslau 1889, s. 50.

danych przekazu¹⁵. Nowe opracowanie zasobu dokumentowego przez Romana Stelmacha szczęśliwie pozwoliło na odszukanie i wstępne opisanie owego „dokumentu”. W katalogu datowano go ogólnie na XIV w. Ostatnio szerzej napomknął o nim K. Kaczmarek, który uznał, iż jest to fragment akt kapituły prowincjalnej, obradującej w Brzegu w 1371 r.¹⁶ Przesłanką było zawarte w tekście źródła postanowienie zwołania następnej kapituły prowincjalnej do Płocka, a ponieważ wiemy, iż takowa odbyła się w 1372 r., a poprzednia w Brzegu rok wcześniej – stąd hipotetyczna datacja. Jest ona jednak nader krucha, ponieważ lista znanych czternastowiecznych kapituł wykazuje bardzo duże luki. Celem niniejszego artykułu jest zatem omówienie, datowanie i edycja tego przekazu źródłowego.

Analiza licznego grona osób – jakkolwiek nie wszystkich udało się zidentyfikować – wymienionych wśród obligacji modlitewnych, jakie kapituła nałożyła na zakonników i konwenty prowincji, wskazuje, iż zgromadzenie obradowało po 24 XII 1337 r., gdy w źródłach wystąpił jeszcze żupnik Świętek, w naszym przekazie wspomniany już jako zmarły, a przed połową 1339 r., tj. przed śmiercią wymienionych jako żyjące żony Kazimierza Wielkiego (Anny Giedyminówny) i jego matki (Jadwigi Łokietkowej). Kapituły prowincjalne zwyczajowo obradowały wczesną jesienią, najczęściej we wrześniu, a więc 1339 r. nie wchodzi w grę. Na 1338 r. wskazuje określenie Hermana z Pragi jako biskupa-elektą warmińskiego; z takim tytułem występował on po uzyskaniu nominacji papieskiej 4 XII 1337 r. i konsekracji dokonanej na początku następnego roku. Wiemy też, że w 1338 r. odbyła się kapituła, podczas której nastąpił finał dramatycznych wydarzeń w polskiej prowincji dominikańskiej.

Oto w 1337 r. kapituła generalna w Valence zdjęła z urzędu prowincjała Macieja z Krakowa¹⁷. Do następnej kapituły generalnej, którą wyznaczono w Metz na 1338 r.¹⁸, mianowano wikariuszem Jana *de Duobus Montibus* z prowincji niemieckiej oraz zakazano dominikanom prowincji polskiej zwoływać kapitułę prowincjalną i dokonywać wyboru nowego prowincjała. Czas i miejsce zwołania kapituły miał oznaczyć wikariusz. Nakazano mu też stawić się na następną kapitułę generalną wraz z usuniętym prowincjałem Maciejem oraz zakonnikami: Janem Sutorką, Stanisławem byłym inkwizytorem krakowskim, Adamem z Sandomierza i Bernardem z Sandomierza. Jan Sutorka był lektorem w konwencie wrocławskim w latach 1326-1339, wedle tradycji autorem kazań *de tempore et de sanctis*¹⁹. Adama z Sandomierza można utożsamiać z Adamem lektorem krakowskim, poświadczonym w 1328 r.²⁰ Stanisław z Bochni był inkwizytorem po 1328, a przed 1337 r.²¹ Można ich uznać za *seniores* prowincji,

¹⁵ K. Jasiński, Rodowód Piastów śląskich, t. I-III, Wrocław 1973-1977, tu t. III, s. 133-134, przyp. 3, 4.

¹⁶ K. Kaczmarek, Szkoły i studia, s. 19 i przyp. 18; t e n z e, Podział polskiej prowincji dominikanów na przełomie XIII i XIV wieku, w: Kościół w monarchiach Przemysławów i Piastów, Poznań 2009, s. 260.

¹⁷ Acta capitulum generalium Ordinis Praedicatorum, t. II, wyd. B. M. Reichert OP (Monumenta Ordinis Fratrum Praedicatorum Historica, t. IV), Romae 1899, s. 250-251.

¹⁸ Tamże, s. 252. Mylnie twierdził R. F. Madura, że kapituła miała się odbyć dopiero w Clermont w 1339 r.

¹⁹ K. Kaczmarek, Szkoły i studia, s. 412 (nr 38).

²⁰ Tamże, s. 402-3 (nr 1).

²¹ M. Zdanek, Inkwizytorzy dominikańscy w diecezji krakowskiej w średniowieczu,

cieszących się zaufaniem zakonników. Sprawa eks-prowincjała miała być rozsądzona przez władze Zakonu, a wikariusz na rok przejmował władzę nad dominikanami polskimi. Takie nadzwyczajne decyzje były bez wątpienia świadectwem poważnego konfliktu w prowincji. Nie wiemy dokładnie, jakie były przyczyny kryzysu. Raymond J. Loenertz powiązał z tymi wydarzeniami niedatowane formularzowe pismo nieznanego prowincjała, w którym wspomniał on, że jego poprzednik został zdjęty z urzędu z powodu „tyrańskich rządów” i złej sytuacji w prowincji. Opinię tę podzielił Roman Fabian Madura²². Jednak J. Fijałek we wnikliwej analizie przedstawił argumenty za tym, że pismo to należy datować na 1398 r.²³

Wstrzymać się zatem wypada od powielania tezy o „tyrańskich” rządach Macieja, który skądinąd był postacią nietuzinkową²⁴. Posiadał wyższe wykształcenie teologiczne. W latach 1329-1330 był lektorem, a w 1330 r. przeorem krakowskim. W 1329 r. Maciej jako lektor wznowił spisywanie mirakulów św. Jacka, urwanych na 1290 r. Zapisał relację o cudownym ozdrowieniu mincerza Fryderyka, które miało miejsce przynajmniej rok wcześniej i które Maciej ogłosił podczas kazania w kościele Świętej Trójcy²⁵. Oznacza to, iż żywo interesował się kultem Jackowym i dbał o konieczną w procesie kanonizacyjnym dokumentację. Jako przeor aktywnie bronił praw zakonu. W 1329 r. był obecny w katedrze krakowskiej wśród liczego grona duchowieństwa i ludu, gdy z nakazu biskupa krakowskiego Jana Grotowica ogłoszono bullę Jana XXII, na mocy której generał franciszkanów Michał z Ceseny został ekskomunikowany i zdjęty z urzędu²⁶. W 1330 r. Maciej jako przeor poprosił arcybiskupa gnieźnieńskiego Janisława o transumowanie bulli Jana XXII *Vas electionis* z 24 VII 1321 r.²⁷, w której papież potępił błędy paryskiego doktora teologii Jana de Pouilly. Teolog ten kwestionował m. in. udzielone zakonom mendykanckim prawa do słuchania spowiedzi²⁸. W 1331 r. Maciej był lektorem w Legnicy. Po ustąpieniu prowincjała Piotra z Chełm-

w: Inkwizycja papieska w Europie środkowo-wschodniej, Kraków 2010 (Studia i źródła Dominikańskiego Instytutu Historycznego w Krakowie 7), s. 233-234.

²² R. J. Loenertz, Une ancienne chronique des provinciaux dominicains en Pologne, Archivum Fratrum Praedicatorum 21, 1951, s. 46-50; Zbiór formuł, nr 303; Acta capitulorum provinciae Poloniae Ordinis Praedicatorum, t. I, s. 12-13.

²³ J. Fijałek, Wstęp, w: Zbiór formuł, s. 248-252.

²⁴ R. J. Loenertz, Une ancienne chronique, s. 9, 30; P. Kielar, Studia, s. 296, przyp. 142; W. Bucichowski, Lista lektorów dominikańskich prowincji polskiej od erygowania prowincji (1225) do roku 1525, Przegląd Tomistyczny 6-7, 1997, s. 158, nr 628; M. Zdanek, Szkoły i studia dominikanów krakowskich w średniowieczu, Warszawa 2005, s. 65, 67; K. Kaczmarek, Szkoły i studia, s. 414 (nr 48).

²⁵ De vita et miraculis sancti Iacchonis (Hyacinthi) ordinis fratrum predicatorum auctore Stanislao lectore Cracoviensi eiusdem ordinis, wyd. L. Ćwikliński, Monumenta Poloniae Historica, t. IV, Lwów 1884, s. 891-892; Lektor Stanisław z Krakowa, Życie i cuda świętego Jacka, s. 152-153; R. J. Loenertz, La vie, s. 12.

²⁶ Monumenta Poloniae Vaticana, t. III, wyd. J. Ptaśnik, Kraków 1914, nr 247.

²⁷ Zbiór dokumentów katedry i diecezji krakowskiej, t. I, wyd. S. Kuraś, Lublin 1965, nr 36.

²⁸ Bullarium Ordinis Fratrum Praedicatorum, wyd. T. Ripoll, A. Bremond, t. II, Romae 1730, nr 31; J. G. Sikes, John de Pouilli and Peter de la Palu, The English Historical Review 49, 1934, nr 194, s. 219-240; K.-G. Wesseling, Johannes de Polliaco, w: Biographisch-bibliographisches Kirchenlexikon, t. III, 1992, kol. 529-530 (http://www.kirchenlexikon.de/j/Johannes_d_pol.shtml).

na w 1331 r., decyzją kapituły generalnej został wikariuszem prowincji. W tym samym roku kapituła prowincjalna wybrała go prowincjałem. Urząd pełnił w latach 1331-1337. Jako prowincjał podjął szerokie plany rozbudowy sieci konwentów. Już w 1331 r. papież Jan XXII wydał zgodę na założenie klasztoru w Żmigrodzie²⁹. Bullę otrzymał co prawda jeszcze poprzedni prowincjał, ale to na Macieja spadł obowiązek podjęcia tej fundacji. W 1334 r. kapituła generalna w Limoges udzieliła prowincji polskiej zgody na założenie dwóch kolejnych konwentów, w Sandomierzu *ad montem Cracoviensis diocesis* i w Bydgoszczy (*Bromberch*)³⁰. Na czas prowincjatu Macieja przypadło wznowienie sporu o prawo mendykantów do spowiedzi, które znamy z mandatu arcybiskupa Janisława z 15 III 1335 r., skierowanego do dominikanów i franciszkanów diecezji krakowskiej³¹. Przeciw mendykom wystąpili m. in. plebani kościoła NMPanny i Wszystkich Świętych w Krakowie, Św. Piotra w Sandomierzu, a także w Zawichoście, Sączu i Lelowie, którzy żądali, aby penitenci posiadali zgodę swego plebana na spowiedź u braci zakonnych, w przeciwnym razie uznawali spowiedź za niebyłą. Nie dawali też zakonnikom prawa do udzielania komunii wyspowiadany przez nich osobom. Janisław, powołując się na bullę *Super cathedram*, rozstrzygał ten spór na korzyść zakonów żebrzących, potwierdzając też prawo do wyboru miejsca pochówku w ich kościołach. Opracowany ostatnio przez T. Gałuszkę list Macieja do zakonnika Bartłomieja wskazuje z kolei na dbałość prowincjała o wykształcenie zakonników i obieg ksiąg wśród nich.

Poczynania energicznego prowincjała mogły naruszać istniejące relacje i wzbudzać kontrowersje, choćby co do metod działania w trudnych dla prowincji czasach. Zdaniem o. Madury do rozprawy przed kapitułą generalną nie doszło, ponieważ – jak stwierdził ten zasłużony edytor akt kapituł prowincjalnych – były prowincjał zmarł już 25 XII 1337 r. Ta teza, wpisująca się efektownie w dramatyczny i pełen emocji spór, nie jest jednak prawdziwa. Opiera się na nadinterpretacji danych R. J. Loener-tza, który podał tylko, iż nekrolog lwowski datuje śmierć Macieja na 20 grudnia, a nekrolog krakowski, czyli Nekrografia Waleriana Litwińca, na 25 grudnia – ani w źródłach, ani u Loenertza nie ma wszakże daty rocznej. Tymczasem to prawdopodobnie Maciej jako zwykły zakonnik jest poświadczony w konwencie krakowskim jeszcze w 1339 r.³² Oznacza to, że rozprawa przed kapitułą musiała być dla Macieja niekorzystna, skoro utrzymano odsunięcie go od urzędu. W tej sytuacji nastąpiło zwołanie kapituły prowincjalnej przez wikariusza Jana i wybór nowego prowincjała w 1338 r. Został nim adwersarz Macieja – Przybysław z Płocka.

Akta tej właśnie kapituły są przedmiotem niniejszej publikacji. Nie zachowały się partie początkowe z danymi o definitorach, o postanowieniach liturgicznych, asynacjach szkolnych i uchwałach dyscyplinarnych. Z tej ostatniej partii mamy już tylko

²⁹ Kodeks dyplomatyczny Małopolski, wyd. F. Piekosiński, t. I, Kraków 1876, nr 184; Bullarium Poloniae, wyd. I. Sułkowska-Kuraś, S. Kuraś, t. I, Romae 1982, nr 1654.

³⁰ Acta capitulorum generalium Ordinis Praedicatorum, t. II, s. 227. Pierwszy z wymienionych identyfikowany jest z kolejnym – obok Św. Jakuba – konwentem dominikańskim Św. Marii Magdaleny, założonym w obrębie murów miasta lokacyjnego (D. B u r d z y, Sandomierski klasztor św. Marii Magdaleny w średniowieczu, Nasza Przyszłość 108, 2007, s. 215-233). Fundacja konwentu w Bydgoszczy nie została nigdy zrealizowana.

³¹ Kraków, Archiwum OO. Franciszkanów, dokumenty pergaminowe G-I-3.

³² Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski, t. II, wyd. I. Zakrzewski, Poznań 1878, nr 1193.

szczątkową informację o jakiejś karalnej niesubordynacji zakonnika z Gryfii. Ciekawe tu użycie pojęcia *prudencia falsa* wskazuje na znajomość i upowszechnienie się Sentencji św. Tomasza z Akwinu, które je wprowadził. Jest też nakaz karania więzieniem wszystkich prowadzących *vitam singulariam*, niezgodnie z „dobrymi obyczajami”. Określano w ten sposób grupy heterodoksyjne, zwłaszcza begardów³³. Wreszcie następują sankcje w sprawach o spożywanie mięsa i niedopełnianie obowiązków względem kapituły prowincjalnej. Szczegółowo rozdysponowano kontrybucję pieniężną na rzecz zakonu. Największą partię końcową tekstu zajmują obligacje modlitewne dla rodziny monarszej, panujących w sąsiednich państwach, objętych granicami prowincji (z wielkim mistrzem krzyżackim włącznie, ale bez króla czeskiego), biskupów, elity urzędniczej Królestwa Polskiego oraz dobrodziejów zakonu, żywych i zmarłych. Pokazują one niezwykle rozległą sieć społecznego oddziaływania dominikanów polskich – realnego i postulowanego. Tradycyjnie całość kończy wybór definitora na kapitułę generalną oraz wyznaczenie miejsca i daty kolejnej kapituły prowincjalnej.

Przy opracowaniu niniejszego tekstu kierowano się zasadniczo projektem instrukcji wydawniczej Adama Wolffa³⁴. Zgodnie z nią skreślenia oznaczam znakami: {abc}. Najważniejsze odstępstwa od proponowanych przez Wolffa zasad to: rozwiązanie wszystkich występujących w tekście skrótów; wierne oddanie pisowni włącznie z zachowaniem ‘u’ w charakterze ‘v’; zastosowanie znaku ^abc^ na oznaczenie tekstu nadpisanego; zastosowanie znaku {abc} na oznaczenie razury; zastosowanie znaku [?] na pojedyncze litery, słowa lub końcówki widoczne, ale niemożliwe do odczytania w pełnym brzmieniu, nie układające się w słowa.

Z powodu braku jednolitego formularza akt kapituł w ich końcowej części, najbardziej zindywidualizowanej i niezestandaryzowanej, trudno ustalić, jak duże partie tekstu zostały zatracone w wyniku przycięcia marginesów górnego, lewego i prawego. Nie można wielkości ubytków szacować nawet w oparciu o braki w wyliczeniu konwentów dominikańskiej prowincji polskiej, obciążonych kontrybucją zakonną, bowiem nierzadko zwalniano z niej mniejsze klasztory z powodu ubóstwa lub większe w wypadku szczególnych okoliczności losowych. Dość powiedzieć, że w wykazie brak: Gdańska, Chełmna, Elbląga, Słupska, Brześcia Kujawskiego, Opola, Bolesławca, Lewina, Oświęcimia, Lublina, Opatowca, Łęczycy, Sochaczewa, Warki i Wroniek. W zasadzie jedyny fragment, który daje jakieś podstawy do obliczeń, to zwrot o modlitwie *pro bono statu R*, co możemy rozwinąć jako: *R[egni]* (tj. 4 brakujące litery) lub raczej *R[egni Polonie]* (tj. 11 brakujących liter w prawym marginesie). Z tą drugą opcją koreluje wers o księżnej Pomorza Zachodniego (Kaszub), wdowie po *con[dam Wartislai]* – to hipotetyczne uzupełnienie daje 13 zatraconych znaków. Kolejny wers po modlitwie o pomyślność Królestwa zaczyna się: [...] *statu prouincie nostre*, co można domyślnie uzupełnić [*et pro bono*] – a więc brakuje co najmniej 9 liter na lewym marginesie. Choć wyliczenia te pozostają tylko domysłem, stosownie do nich oznaczam (zgodnie z instrukcją) wielkość ubytków odpowiednią liczbą kropek w nawiasie.

³³ Tomasz z Akwinu, *Summa theologiae* II-II, q. 47 a. 13; II-II, q. 55 a. 3 ad 3. Dziękuję za te uwagi o. dr. Tomaszowi Gałuszce OP.

³⁴ A. Wolff, Projekt instrukcji wydawniczej dla pisanych źródeł historycznych do połowy XVI wieku, *Studia Źródłoznawcze* 1, 1957, s. 155-181.

Ze względu na brak początku i końca poszczególnych wersów, każdy rozpoczyna się od nowej linii, aby lepiej oddać fragmentaryczność tekstu.

FRAGMENT AKT KAPITUŁY PROWINCJALNEJ DOMINIKANÓW POLSKICH Z 1338 ROKU

Podstawa edycji: Wrocław, Archiwum Państwowe, rep. 1a, nr 61g.

[.....] de Brest¹, quod [.....] et damus pecu[.....]
.....]

[.....] dictum Otrocek dantur pro vicario ibydem, quibus committimus vices plenarias tam in spiritualibus, quam in temporalibus secundum quod [.....]
.....]

[.....] Nicolaus Duthorow in conuentu Gripswal[diensi]² errorem condempnatum ab ecclesia non sanctorum patrum decretis [succumbendo], sed potius sue prudencie false tum [.....]pto p[.....]

[.....] fuisse possum non solum secundum humanam, sed in secundum diuinam naturam, ut sufficeretur contra eum est probatum, ipsum omni predicatione ac omnibus graciis Ordinis priuamus. Et in publice dictum errorem [.....]

[.....] ecclesia, qua cunctorum fidelium est mater et magistra, ex tunc sentenciamus eum ad carcerem perpetuum. Volumus, notificamus et imponimus inquisitoribus sub precepto, quod ubicumque tales, sic periculosum et dampnab[.....]

[.....] singularem vitam ducentes, aut contra bonos mores agentes repperunt, eos incarcerationi liberam habeant potestatem. Item, quia Johannes dictus Scoda in conuentu Syrad[iensi]³ preceptum veniendi [?] p[.....]

[.....] comedendis carnibus in diuersis locis et aliis grauibus sibi prohibitis per eundem in capitulo expressis temerarie est transgressus, dictas carnes statim post suum recessum fratribus dando [.....]

[.....]nt [?] et contemptibiliter recepit ipsum, pro huiusmodi transgressionibus et contemptu ad tres annos omni voce priuamus et notificamus, sex dies in pane et aqua indispensabiliter ieiunari teneatur. It[em]

[..... capitulum] provinciale non elegerunt, nec in sua electione in unum aliquod concordauerunt, seu sic electi ad capitulum non venerunt, nec se legitime excusauerunt, VI dies in pane et aqua ieiunar[i]

[.....] capitulum presens sine licencia venerunt, denunciamus eos per biennium omni voce priuatos. Et quia reuerendus pater provincialis coram nobis diffinitoribus sufficientes ra[tiones] d[.....]

[.....] per eum expensis ostendit et facta diligencia computatione inuenimus provinciam sic obligatam in XX et tribus marcis grossorum, qualiter uobis et inponimus singulis prioribus omni distractione quam possumus et n[?] [.....]

[.....]siconis uel citius solutura contribucio isto modo esset, conuentus uidelicet Crac[ouiensis]⁴ et Wrat[islauiensis]⁵ dabunt per V marcas, item conuentus Sud[omiriensis]⁶, Rath[iboriensis]⁷, Swid[nicensis]⁸, Legnic[ensis]⁹, Thessin[ensis]¹⁰, Glog[ouiensis]¹¹, Plocen[sis]¹², Thoru[nensis]¹³, [.....]

[.....] Dsouien[sis]¹⁴, Syrad[iensis]¹⁵, Pozn[aniensis]¹⁶, Gribswald[ensis]¹⁷, Pozwolen[sis]¹⁸, Cam[enecensis]¹⁹, Frankstn[ensis]²⁰ dabunt per tres marcas bonorum grossorum, reliqui autem conuentus dabunt per unam marcam etc. [sed] cu[.....]

[.....] con]uentus fuerint, nec contribucionem sic, ut prescribitur, soluere, ipso facto sit a prioratus officio cum effectu absolutus et nichilominus vicarius, quam tres fratres secundum tenorem constitutionum [.....]

[.....] nostro debito, sed consilium seniorum fratrum sui conuentus sine omni plica excusacionis teneatur etc.

[.....] pro uiuis, pro strenuissimo domino Kazymiro rege Polon[ie]²¹, consorte eius domina regina²² et liberis ipsorum²³ ac pro domina regina antiqua matre domini regis²⁴ ac pro bono statu R[egni Polonie ...]

[... et pro bono] statu prouincie nostre quilibet sacerdos III missas et quolibet conuentus II [missas]. Item pro dominis ducibus Rath[iboriensi]²⁵, Thess[inensi]²⁶, Cymnen[si]²⁷, Rauen[si]²⁸ ac ducibus Zlesie²⁹, Glogouie³⁰, Cassubie³¹, Russie³², Lancicien[si]³³ [.....]

[.....] du]cissa Rath[iboriensi] antiqua Offca³⁴ et Elenka³⁵ sororibus Ordinis nostri, domina ducissa Ploc[ensi] et liberis eius³⁶, domina ducissa Osswent[imensi] et filia eius³⁷, domina ducissa Cassubie³⁸, consorte con[dam Wartislai ...]

[.....]slay quilibet sacerdos III ^missas^ et quilibet conuentus unam. Item pro venerabili patre domino arciepiscopo Gnedznen[si]³⁹ et dominis episcopis Crac[ouiensi]⁴⁰, Wratt[islaiensi]⁴¹, Pozn[aniensi]⁴², Ploc[ensi]⁴³, Cuyaiuen[si]⁴⁴, Sambien[si]⁴⁵ ac domino electo Warmien[si]⁴⁶ quilibet sa[cerdos] [.....]

[.....] domino decano Wratt[islaiensi]⁴⁷, cantore Pozn[aniensi]⁴⁸, domino Sbiscone cancellario domini regis⁴⁹, magistro Martino cantore Crac[ouiensi]⁵⁰, Clemente custode Wratt[islaiensi]⁵¹ et fratre eius domino Michalcone, domino Jacobo [.....]

[.....] [sacerdos] due m[issas] et quilibet conuentus I []. Et scolastico Plocensi⁵² quilibet s[acerdos] II m[issas]. Item pro domino magistro Ordinis Hospitalis Sancte Marie Domus Theutonice⁵³ ac certis preceptoribus et commendatoribus Ordinis eius [.....]

[.....] Nic]olao palatino Polon[ensi]⁵⁴, consorte sua, liberis ipsorum ac fratribus et parentibus ipsorum quilibet s[acerdos] III m[issas]. Item pro domino Spitcone castellano Cracouiensi⁵⁵. Item pro ^dominis^ palatinis Craco[uiensi] et fratre suo⁵⁶, palatino [.....]

[.....]no de [Voynicz] Woynicz, domino Jacobo fratre domini episcopi Craco[uiensi]⁵⁷, domino Gneuomiro subdapifero domini regis⁵⁸, domino Swentkone condam suparis⁵⁹, uxoribus et liberis eorum quilibet s[acerdos] III m[issas] [.....]

[.....] terre istius domino Maczkone filio condam palatini⁶⁰, domino palatino Calisien[si]⁶¹ et domino Nicolao Gnezdnen[si]⁶², domino Henrico palatino⁶³, domino Stephano de Sborow⁶⁴ et aliis, qui benefecerunt [.....]

[.....] quilibet conuentus I [missam]. Item pro dominibus relictis domini Johannis de Neczaycz, filio eius, domino Tomislao de Wronek et dominis Sanciwoyo et Dobrogost et domina Eufemia palatinissa⁶⁵ quilibet s[acerdos] II m[issas] [.....]

[.....] pro defunctis, pro illustro domino Wladyslao condam rege Polon[ie]⁶⁶ quilibet s[acerdos] III m[issas]. Item pro domino Jacobo condam arciepiscopo Gnezdnen[si]⁶⁷ et dominis episcopis Wisslao⁶⁸, Geruardo⁶⁹, Andrea condam P[oznaniensi]⁷⁰ [.....]

[.....] s[acerdos] II m[issas]. Item pro dominis ducibus Boleslao condam duce Masowie⁷¹, Meschone condam duce Thess[inensi]⁷² et dominis ducibus Rath[i-boriensi]⁷³, Lancic[iensi]⁷⁴, Osswent[imensi]⁷⁵ ac domino duce Boleslao fundatore⁷⁶ [.....]

[.....]co [?] et Nawoyo castellanis condam Craco[uiensibus]⁷⁷ ac domino Seng-neuo dapifero domini regis⁷⁸, fratre domini episcopi Craco[uiensis] et matre ipsius⁷⁹ quilibet s[acerdos] II m[issas] et quilibet conuentus I [missam]. Item pro inclito domino magistro condam [.....]

[.....] pro fratribus et sororibus nostris |et recommendatis in presenti capitulo| et fratribus minoribus, benefactoribus, parentibus fratrum et qui habuerunt literas de suffragiis Ordinis ac recomendatis in presenti c[apitulo] [.....]

[.....] nostris quilibet s[acerdos] III m[issas]. Item pro qualibet missa superius parata quilibet {sacerdos} clericus non sacerdos septem psalmos cum letania et quilibet ^conuersus^ C Pater noster cum tot |idem tue| idem Aue Maria dicant, sentencias iudicum approbamus. Se[.....]

[.....] ca[pitulum] generale damus fratrem Wenceslaum lectorem Sandomirie⁸⁰. Sequens capitulum prouinciale assignamus in conuentu Plocensi in festo Cosme et Damiani [26 IX], ad quod ullus veniat, nec in vig[ore] [.....]

[.....] et si licenciam habeat ad illud veniendi.

Item expositio su[mme] in principio erat verbum [J I, I].

Item expositio epistolarum pro Quadragesima.

¹ Brześć Kujawski, miasto z konwentem dominikańskim przy kościele Św. Michała, ufundowanym w latach czterdziestych XIII w. ² Gryfia (niem. Greifswald), miasto w Niemczech między wyspami Rugia i Uznam (land Mecklenburg-Vorpommern), z konwentem dominikańskim przy kościele Św. Katarzyny, ufundowanym ok. 1261-1264. ³ Sieradz, miasto z konwentem dominikańskim przy kościele Św. Stanisława, ufundowanym przed 1250 r. ⁴ Kraków, miasto z konwentem dominikańskim przy kościele Św. Trójcy, założonym 1221-1222.

⁵ Wrocław, miasto z konwentem dominikańskim przy kościele Św. Wojciecha, założonym w 1226 r. ⁶ Sandomierz, miasto z konwentem dominikańskim przy kościele Św. Jakuba, ufundowanym w 1226 r. ⁷ Racibórz, miasto na Górnym Śląsku z konwentem dominikańskim przy kościele Św. Jakuba, ufundowanym przed 1246 r. i żeńskim klasztorem Św. Ducha, ufundowanym w 1299 r. ⁸ Świdnica, miasto na Śląsku z konwentem dominikańskim przy kościele Św. Krzyża, ufundowanym przed 1300 r. ⁹ Legnica, miasto na Śląsku z konwentem dominikańskim przy kościele Św. Krzyża, ufundowanym przed 1278 r.

¹⁰ Cieszyn, miasto na Górnym Śląsku z konwentem dominikańskim ufundowanym zapewne w latach siedemdziesiątych XIII w. ¹¹ Głogów, miasto na Śląsku z konwentem dominikańskim przy kościele Św. Piotra, ufundowanym przed 1258 r. ¹² Płock, miasto z konwentem dominikańskim przy kościele Św. Dominika, ufundowanym przed 1234 r. ¹³ Toruń, miasto z konwentem dominikańskim przy kościele Św. Mikołaja, ufundowanym w 1263 r. ¹⁴ Tczew, miasto na Pomorzu z konwentem dominikańskim przy kościele NMPanny, ufundowanym w 1289 r. ¹⁵ Sieradz, zob. przyp. 3. ¹⁶ Poznań, miasto z konwentem dominikańskim przy kościele Św. Dominika, ufundowanym 1231-1244. ¹⁷ Gryfia, zob. przyp. 2. ¹⁸ Pozdawilk (niem. Pasewalk), miasto na Pomorzu Zachodnim (dziś w Niemczech) z konwentem dominikańskim przy kościele Św. Piotra i Pawła, ufundowanym przed 1279 r. ¹⁹ Kamień Pomorski, miasto na Pomorzu Zachodnim z konwentem dominikańskim przy kościele Św. Idziego, ufundowanym 1227-1229.

²⁰ Ząbkowice Śląskie (niem. Frankenstein), miasto na Śląsku z konwentem dominikańskim przy kościele Św. Krzyża, ufundowanym 1285-1302. ²¹ Kazimierz Wielki król Polski 1333-1370 (PSB XII, s. 264-269; *Piastowie. Leksykon biograficzny*, Kraków 1999, s. 233-243).

²² Anna (zwana w historiografii Aldoną Anną), córka Giedymina wielkiego księcia litewskiego, od 1325 r. żona Kazimierza Wielkiego, zm. 25 V 1339 r. (J. Tęgowski, *Pierwsze pokolenia Giedyminowiczów*, Poznań-Wrocław 1999, s. 232-234).

²³ Córki Kazimierza Wielkiego i Anny. Elżbieta od 1343 r. żona Bogusława V pomorskiego, zm. przed 1363 r. (PSB VI, s. 261-262; *Piastowie*, s. 249-250); Kunegunda, od 1345 r. żona Ludwika Wittelsbacha zw. Rzymskim, zm. 26 IV 1357 r. (*Piastowie*, s. 250-251).

²⁴ Jadwiga, żona Władysława Łokietka, zm. 10 XII 1339 (PSB X, s. 290-291; *Piastowie*, s. 162-166).

²⁵ Mikołaj II z bocznej linii Przemyślidów, książę opawski od 1318, objął księstwo raciborskie w 1336 r., po bezpotomnej śmierci księcia raciborskiego Leszka, zm. 8 XII 1365 (PSB XXI, s. 76-77).

²⁶ Kazimierz I, książę cieszyński od 1290, zm. po 21 IX 1358 (PSB XII, s. 280; K. Jasiński, *Rodowód*, t. III, s. 120-121; *Piastowie*, s. 783-784).

²⁷ Trojden I, książę czerski od 1313, zm. 13 III 1341 (*Piastowie*, s. 281-282).

²⁸ Siemowit II, książę rawski od 1313, zm. 19 II 1345 (PSB XXXVII, s. 69-72; *Piastowie*, s. 280-281).

²⁹ Chodzi o książąt (dolno)śląskich poza wymienionymi w tym passusie.

³⁰ Chodzi o braci: Henryka II (IV) Wiernego księcia żagańskiego, zm. 22 I 1342 i zapewne Jana księcia ścinawskiego zm. 7 X 1361 – 1364 (przed 19 V 1365), może też ich brata Konrada oleśnickiego zm. 22 lub 27 XII 1366. Tytułowali się oni książętami głogowskimi i dążyli do władania w Głogowie, który od 1331 r. pozostawał w rękach Jana Luksemburskiego (PSB IX, s. 411-412; X, s. 423-424; XIII, s. 588-589; *Piastowie*, s. 626-633; K. Jasiński, *Rodowód Piastów śląskich*, t. II, Wrocław 1975, s. 88-92, 98-102; J. Dąbrowski, *Dzieje polityczne Śląska w latach 1290-1402*, w: *Historia Śląska od najdawniejszych czasów do roku 1400*, t. I, Kraków 1933, s. 403, 420-423).

³¹ Na Pomorzu Zachodnim po śmierci Wacława IV władzę do 1346 r. sprawowała księżna wdowa Elżbieta i ich synowie: Bogusław V, Barnim IV i Wacław V (E. Rymar, *Rodowód książąt pomorskich*, t. II, Szczecin 1995, s. 21-30).

³² Bolesław Trojdenowic (Jerzy II), syn Trojdena I i Marii księżniczki halickiej, książę halicki od 1323, zm. 7 IV 1340 (PSB II, s. 270-271; *Piastowie*, s. 286-287).

³³ Władysław Garbaty, syn Siemowita księcia dobrzyńskiego, decyzją Władysława Łokietka przeniesiony z ziemi dobrzyńskiej, książę łęczycki 1327-1351 (*Piastowie*, s. 244).

³⁴ Eufemia (Ofka), córka Przemysła księcia raciborskiego i Anny księżnej mazowieckiej. W 1313 r. wstąpiła do ufundowanego przez ojca klasztoru dominikanek w Raciborzu, dwukrotnie przeorysza tamże, zm. 17 I 1359 (PSB VI, s. 318; *Piastowie*, s. 740; K. Jasiński, *Rodowód Piastów śląskich*, t. III, s. 62-63). Otoczona lokalnym kultem, zob. P. Stefaniak, *Błogosławiona Eufemia Piastówna OP (1299-1359) w świetle trzech najstarszych żywotów oraz źródeł, a także literatury*, *Nasza Przyszłość* 111, 2009, s. 159-191.

³⁵ Elencza (Helena), ur. przed 1326, zm. po 9 VII 1339, prawdopodobnie córka Władysława księcia kozielsko-bytomskiego i zapewne jego pierwszej żony, Beatrycze margrabianki brandenburskiej; dominikanka w klasztorze w Raciborzu (*Piastowie*, s. 744; K. Jasiński, *Rodowód Piastów śląskich*, t. III, s. 71-72).

³⁶ Może Maria córka Jerzego I halickiego, od 1310 żona Trojdena mazowieckiego. Jej dzieci to Bolesław II Jerzy, Siemowit III, Kazimierz I warszawski i Eufemia (PSB XXXVII, s. 73; *Piastowie*, s. 282).

³⁷ Zapewne Eufrozyna księżniczka płocka, wdowa po Władysławie I księciu oświęcimskim, zmarłym 1321-1324. Występująca z nią córka to może nieznaną z imienia dominikanka raciborska (*Piastowie*, s. 782; K. Jasiński, *Rodowód Piastów śląskich*, t. III, s. 116-118, 132-134).

³⁸ Elżbieta margrabianka brandenburska, wdowa po Wacławie IV księciu wologoskim, który zm. 1326. Współpanująca z synami 1326-1346, zm. zapewne 1355 (E. Rymar, *Rodowód książąt pomorskich*, t. II, s. 12-18; tenże, *Rodowód książąt pomorskich. Suplement*, Gdańsk 2003, s. 82-83). Zob. też przyp. 31.

³⁹ Janisław arcybiskup gnieźnieński 1317-1341, zm. 4 XII 1341 r. (*Encyklopedia katolicka*, t. VII, Lublin 1997, kol. 966-967).

⁴⁰ Jan Grotowic herbu Rawa, biskup krakowski 1326-1347, zm. 5 VIII 1347 (PSB IX, s. 15-18; J. Wroniszewski, *Ród Rawiczów. Warszowice i Grotowice*, Toruń 1992, s. 96-101).

⁴¹ Nanker herbu Oksza, biskup krakowski 1320-1326 i wrocławski 1326-1341, zm. 10 IV 1341 (PSB XXII, s. 514-517). ⁴² Jan Łódzia biskup poznański 1324-1346, zm. 14 IV 1346 (PSB X, s. 433-434; J. Bieniak, *Fragment 1333-1341 w twórczości dziejopisarskiej Janka z Czarnkowa*, *Zapiski Historyczne* 49, 1984, z. 1, s. 13-14). ⁴³ Klemens herbu Pierzchała, biskup płocki 1333-1357, zm. między 24 VII a 11 X 1357 (A. Radziwiński, *Prałaci i kanonicy kapituły katedralnej płockiej w XIV i I poł. XV w. Studium prozopograficzne*, t. I, Toruń 1991, s. 104-105). ⁴⁴ Maciej z Golańczy herbu Pałuka, biskup kujawski (włocławski) 1324-1364, zm. 16 V 1368 (PSB XIX, s. 15-18).

⁴⁵ Jan Clare kapłan krzyżacki, biskup sambijski 1319-1344, zm. 5 V 1344 (*Neue deutsche Biographie*, t. III, Berlin 1957, s. 261). ⁴⁶ Herman z Pragi biskup-elekt warmiński, wyznaczony na tę godność przez papieża w 1337 r., konsekrowany w 1338 r., realną władzę nad diecezją objął w 1340 r., zm. 31 XII 1349 r. (*Neue deutsche Biographie*, t. VIII, Berlin 1969, s. 632-633).

⁴⁷ Stefan kanonik poznański, kustosz wrocławski (po 1322) 1325-1345, zm. 1345/1346 (PSB XLIII, s. 141).

⁴⁸ Wojśław kanonik, kantor 1325-1340, archidiakon poznański 1344-1351 (*Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski*, t. II, nr 1059, 1201, t. VI, wyd. A. Gąsiorowski [1982], nr 91, przyp. 13).

⁴⁹ Zbigniew ze Szczyrzyca kanonik krakowski, kanclerz krakowski 1328-1356, zm. 16 XII 1356 (M. D. Kowalski, *Prałaci i kanonicy krakowskiej kapituły katedralnej od pontyfikatu biskupa Nankera do śmierci biskupa Zawiszy z Kurozwęk (1320-1382)*, Kraków 1996, s. 287-289; *Urzednicy malopolscy XII-XV wieku*. Spisy, Wrocław 1990, nr 1207).

⁵⁰ Marcin z Krakowa kanonik i kantor krakowski 1329-1338, zm. 1338/1344 (M. D. Kowalski, *Prałaci i kanonicy*, s. 204; K. Ożóg, *Intelektualiści w służbie Królestwa Polskiego w latach 1306-1382*, Kraków 1995, s. 136).

⁵¹ Klemens z Igołomii kanonik krakowski i gnieźnieński, kustosz wrocławski 1335-1348, zm. przed 3 V 1348 (M. D. Kowalski, *Prałaci i kanonicy*, s. 196).

⁵² Prawdopodobnie Jacek, scholastyk płocki może już od 1333 r., poświadczony źródłowo 1339-1357, zm. przed 17 VIII 1360 (A. Radziwiński, *Prałaci i kanonicy*, t. I, s. 84; *Nowy kodeks dyplomatyczny Mazowsza*, cz. II, wyd. I. Sułkowska-Kuraś, S. Kuraś, Wrocław 1989, nr 237, przyp. 8).

⁵³ Dietrich von Altenburg, wielki mistrz krzyżacki 1335-1341, zm. 6 X 1341 (*Neue deutsche Biographie*, t. III, Berlin 1957, s. 684).

⁵⁴ Mikołaj z Biechowa, herbu Doliwa, wojewoda poznański 1334-1339 i kaliski 1340-1353, zm. 19 V 1353 (PSB XXI, s. 101-102; *Urzednicy wielkopolscy XII-XV wieku*. Spisy, Wrocław 1985, cz. II, nr 1, 24, 482).

⁵⁵ Spycimir z Tarnowa kasztelan krakowski 1331-1350/1352, zm. 27 II 1352 (*Urzednicy malopolscy*, nr 134).

⁵⁶ Problem w ustaleniu, o którego wojewodę krakowskiego chodzi, wynika ze źródłowej luki w oznaczeniu chronologii pełnienia urzędu pod koniec 1338 r. W grę wchodzi Mikołaj Bogoria wojewoda 1331-1338 (PSB XXI, s. 105-106), ewentualnie Mścigniew Czelej wojewoda 1339-1340 (PSB XXII, s. 224-225), zob. *Urzednicy malopolscy*, nr 461, 462. Ponieważ jednak słowa *fratre suo* należy wiązać w jedną całość z kolejnym słowem *palatino*, wskazuje to na Mikołaja Bogorię i jego brata Wojciecha ze Żmigrodu, wojewodę sandomierskiego, zm. 1316; brat Mścigniewa, Wojciech Czelej, był bowiem wojewodą sandomierskim, lecz dopiero ok. 1360 r. (A. Marzec, *Urzednicy malopolscy w otoczeniu Władysława Łokietka i Kazimierza Wielkiego (1305-1370)*, Kraków 2006, s. 218-220 i wg indeksu).

⁵⁷ Jakub Grotowic herbu Rawicz, brat Jana Grotowica biskupa krakowskiego, kasztelan żarnowski 1334-1352, sędzia sandomierski 1352-1361, zm. przed 12 VII 1372 (J. Wroniszewski, *Ród Rawiczów. Warszowice i Grotowice*, s. 102-103; *Urzednicy malopolscy*, nr 915, 1179).

⁵⁸ Gniewomir podstoli królewski niezidentyfikowany. ⁵⁹ Świętek żupnik, poświadczony w 1337 r. (*Kodeks dyplomatyczny katedry krakowskiej ś. Waclawa*, wyd. F. Piekosiński, t. I, Kraków 1874, nr 162).

⁶⁰ Maciej Borkowic, syn wojewody poznańskiego Przybysława Borkowica, kasztelan łędzki 1341-1343, wojewoda poznański 1346-1358, zm. ok. 1360 (PSB XIX, s. 7-8; *Urzednicy wielkopolscy*, cz. II, nr 287, 484).

⁶¹ W tym fragmencie zachodzi prawdopodobieństwo pomyłki w tekście: wojewodą kaliskim był Henryk z Rynarzewa, wymieniony niżej. Może więc chodziło o kasztelana kaliskiego? Nie ma pewności, czy był nim Sławęta z Dobrowa i Janiszewa, kasztelan kaliski 1324-1335, którego następcą poświadczony jest od listopada 1338 r. (*Urzednicy wielkopolscy*, cz. II, nr 86).

⁶² Mikołaj kasztelan gnieźnieński 1335-1341 (*Urzednicy*

wielkopolscy, cz. II, nr 35). ⁶³ Henryk z Rynarzewa, herbu Pałuka, kasztelan nakielski ok. 1313, kasztelan gnieźnieński 1325-1328, wojewoda kaliski 1335-1338/1339, zm. przed III 1340 (*Urzednicy wielkopolscy*, cz. I, nr 284, cz. II, nr 34, 223, 581, 600; *Wielkopolski słownik biograficzny*, Warszawa-Poznań 1981, s. 250). ⁶⁴ Stefan ze Zborowa niezidentyfikowany. Zborów w powiecie wiślickim do 1339 r. był własnością opactwa łysogórskiego (*Kodeks dyplomatyczny Małopolski*, t. III, Kraków 1887, nr 660). W l. 1419-1429 występuje Stefan z Zaborowia w powiecie radomskim, którego matka pochodziła z rodu Rawiczów (*J. Wroniszewski, Ród Rawiczów. Współrodowcy Warszowiców i Grotowiców*, Toruń 1994, s. 58-59).

⁶⁵ Najpewniej chodzi o jedną grupę krewniaczą z rodu Nałęczów, jak wskazują imiona oraz fakt posiadania Wronek. Tomisław z Wronek jest znany jako Tomisław z Szamotuł kasztelan biechowski 1335, kasztelan gnieźnieński 1343, kasztelan poznański 1344-1346, zm. przed 24 IV 1348 (*PSB XLVI*, s. 581-582; *Urzednicy wielkopolscy*, cz. II, nr 2, 36, 354). Dobrogost to jego brat, piszący się z Szamotuł, stolnik poznański 1326, cześnik kaliski 1339-1344 i kasztelan czarnkowski 1367 (*PSB XLVI*, s. 581-582; *Urzednicy wielkopolscy*, cz. II, nr 21, 75, 467). Sędziwój, piszący się z Czarnkowa, to ich bratanek, syn nieżyjącego od 1332 r. Wincentego z Szamotuł wojewody poznańskiego, kasztelan nakielski 1348-1365, zm. ok. 1365 (*PSB XXXVI*, s. 393-394; *Urzednicy wielkopolscy*, cz. II, nr 321). Wojewodzina Eufemia to najpewniej skądinąd nieznana wdowa po owym Wincentym, uznawana za córkę Sędziwoja z Jarocina z rodu Zarembów (*PSB XLVI*, s. 582-584). Wincenty, Tomisław i Dobrogost mogli być synami Jana z Pomorza, poświadczonego 1300-1314, którego uznać należy za tożsamego z wymienionym tu Janem z Nieczajny. Nieczajna leży między Szamotułami a Obornikami, dziedzic Jan nie jest tam skądinąd znany, ale wieś należała zapewne w XIV w. do dóbr Nałęczów (*Słownik historyczno-geograficzny województwa poznańskiego w średniowieczu*, cz. III, Poznań 1993-1999, s. 251-253; *Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski*, t. VI, nr 199). Za skorygowanie i uporządkowanie tych informacji dziękuję Panu prof. Tomaszowi Jurkowi.

⁶⁶ Władysław Łokietek, król polski 1320-1333, zm. 2 III 1333 (*Piastowie*, s. 210-218).

⁶⁷ Jakub Świnka arcybiskup gnieźnieński 1283-1314, zm. 14 III 1314 (*PSB X*, s. 347-349; *J. Maciejewski, Episkopat polski doby dzielnicowej 1180-1320*, Kraków-Bydgoszcz 2003, s. 228). ⁶⁸ Wisław biskup włocławski 1284-1300, zm. 27 XI 1300 (*J. Maciejewski, Episkopat*, s. 265). ⁶⁹ Gerward z Ostrowa z rodu Leszczyców, biskup włocławski 1300-1323, zm. 31 X lub 1 XI 1323 (*PSB VII*, s. 408-409; *J. Maciejewski, Episkopat*, s. 265). ⁷⁰ Andrzej Zaremba biskup poznański 1297-1318, zm. po 26 V 1318 r. (*J. Maciejewski, Episkopat*, s. 260). ⁷¹ Bolesław II książę płocki od 1274/1275, wybrany książę krakowski 1288-1289, zm. 20 IV 1313 (*PSB II*, s. 267; *Piastowie*, s. 276-278).

⁷² Mieszko I książę cieszyński i oświęcimski od 1288, zm. 1314 – przed 27 VI 1315, dokończył fundację klasztoru dominikanów w Oświęcimiu (*PSB XXI*, s. 39-40; *Piastowie*, s. 779-781; *K. Jasiński, Rodowód Piastów śląskich*, t. III, s. 33-35). ⁷³ Chodzi o Leszka księcia raciborskiego od 1306 (zm. 1336) lub może jego ojca, Przemysła, księcia raciborskiego od 1290, zm. 7 V 1306, fundatora klasztoru dominikanek w Raciborzu (*PSB XVII*, s. 161, XXVIII, s. 735-736; *K. Jasiński, Rodowód Piastów śląskich*, t. III, s. 40-43, 59-60). ⁷⁴ Zapewne Kazimierz książę łączycki od 1288, zm. 1294; po jego śmierci księstwo przeszło pod władzę Władysława Łokietka (*PSB XII*, s. 277-278). ⁷⁵ Władysław I książę oświęcimski od 1290, zm. 1321 – przed 14 V 1324 (*Piastowie*, s. 782; *K. Jasiński, Rodowód Piastów śląskich*, t. III, s. 116-117).

⁷⁶ Nie wiadomo, o którego z książąt chodzi. Bolesław Rogatka, książę śląski, a potem legnicki (zm. 1278), był fundatorem konwentu Św. Krzyża w Legnicy; Bolesław I książę opolski (zm. 1313), był dobrodziejem i (re)fundatorem konwentu Św. Wojciecha w Opolu; Bolko I książę jaworsko-świdnicki (zm. 1301) był fundatorem konwentu w Świdnicy (*J. Kłoczowski, Dominikanie polscy na Śląsku w XIII-XIV wieku*, Lublin 1956, s. 300-301, 303-307).

⁷⁷ Nawój z Morawicy herbu Topór, podkomorzy sandomierski 1308-1316, wojewoda sandomierski 1317-1320, kasztelan krakowski 1320-1331, zm. 13-26 V 1331 r. (*PSB XXII*, s. 624-625; *J. Kurtyka, Tęczyńscy. Studium z dziejów polskiej elity możnowładczej w średniowieczu*, Kraków 1997, s. 535-536). ⁷⁸ Siegniew herbu Rawa, brat biskupa krakowskiego Jana Grotowica, podstoli sandomierski 1319-1326, zm. przed 11 VI 1333 (*J. Wroniszewski,*

Ród Rawiczów. Warszawice i Grotowice, s. 101; Urzędnicy małopolscy, nr 882). ⁷⁹ Anna żona Grota, matka Jana, Jakuba i Sięgniewa Grotowiców (J. Wroniszewski, *Ród Rawiczów. Warszawice i Grotowice, s. 96*). ⁸⁰ Waclaw lektor w dominikańskim konwencie Św. Jakuba w Sandomierzu. Jest rzeczą dyskusyjną, czy mógłby być tożsamy z Waclawem, wysłanym na studia gramatyki do konwentu poznańskiego przez kapitułę, której datacja jest sporna, a w takim wypadku musiałaby być cofnięta przynajmniej do początków lat trzydziestych XIV w. – zob. wyżej, w tekście artykułu, przyp. 6; K. Kaczmarek, *Szkoły i studia, s. 424*.

Ein Fragment der Akten des Provinzialkapitels der polnischen Dominikaner von 1338

Zusammenfassung

Viele Quellen zur polnischen Dominikanerprovinz im 14. Jahrhundert sind noch nicht ediert oder unzureichend bearbeitet. In der Einleitung werden der bisherige Forschungsstand erörtert und die wichtigsten laufenden Arbeiten zur Quellengrundlage zur Erarbeitung einer Geschichte der polnischen Prediger im 14. Jahrhundert vorgestellt. Gegenstand der vorliegenden Edition ist ein Fragment des Aktes des Provinzialkapitels der polnischen Dominikaner aus diesem Jahrhundert, welches im Staatsarchiv Breslau (Rep. 1a, Nr. 61g) aufbewahrt wird, welches bislang nur aus kurzen Hinweisen vorwiegend in der genealogischen Literatur bekannt und unpräzise datiert war. Die Identifikation der im Text erwähnten Personen ermöglicht es, ihn mit großer Sicherheit auf 1338 zu datieren. Damals fand ein Kapitel statt, welches einen Provinzial (Przybysław von Plock) anstelle des im Jahre 1337 abgesetzten Maciej von Krakau wählte. Das ist die dritte Überlieferung dieses Typs, nach zweien von Paweł Kielar OP gefundenen und publizierten ähnlich fragmentarisch erhaltenen Kapitelakten. Es befindet sich auf einem oben abgeschnittenen sowie am linken und rechten Rand zugeschnittenen Blatt, die noch im Mittelalter erneut genutzt wurde, vermutlich als Einband eines Codex. Das Blatt ist in einer recht sorgfältigen gotischen Kursive beschrieben. Die Anfangspartien der Kapitelbeschlüsse sind nicht erhalten. Der Text umfasst nur die abschließenden Disziplinarbeschlüsse, die Verfügung der Geldkontributionen zugunsten des Ordens zwischen den Konventen und umfangreiche Gebetsverpflichtungen gegenüber König Kasimir dem Großen und seiner Familie, der Herrscher in benachbarten Ländern innerhalb der Grenzen der Dominikanerprovinz (einschließlich des Deutschordenshochmeisters, aber ohne den böhmischen König), für die Bischöfe, die Beamtenelite des Königreichs Polen sowie für die Wohltäter des Ordens, die lebenden wie die verstorbenen. Es endet mit der Wahl des Definitors für das Generalkapitel und der Bestimmung von Ort und Zeit des nächsten Provinzialkapitels. Die präsentierte Quelle enthält zahlreiche interessante Angaben, die es erlauben, unser Wissen um die Genealogie und Biographie der erwähnten Personen zu vertiefen. Sie zeigt das außergewöhnlich weitläufige – reale wie postulierte – soziale Wirkungsnetz der polnischen Dominikaner. Sie liefert auch Belege für die Bekämpfung heterodoxer Bewegungen, vor allem der Begarden, sowie für die frühe Rezeption tomistischer Terminologie.

Übersetzt von Jürgen Heyde